

DĖSTYTOJŲ VEIKLOS SOCIALINĖS REPREZENTACIJOS STRUKTŪRA IR JOS DINAMIKA STUDENTŲ POŽIŪRIU

Birutė Jatkauskienė, Elvyra Acienė, Modestas Nugaras

Klaipėdos universitetas

Anotacija

Šiame straipsnyje pristatomi tyrimo, skirto dėstytojų veiklos socialinės reprezentacijos struktūrai, jos dinamikai, remiantis informacijos šaltinio patikimumu, rezultatai. Atliekant tyrimą siekta nustatyti, kas sudaro tyrimo dalyvių (Klaipėdos universiteto pirmos pakopos studijų studentų) dėstytojų veiklos socialinės reprezentacijos centrinius ir periferinius elementus, atskleisti, kokią įtaką daro šaltinių patikimumo kintamasis socialinės reprezentacijos struktūrai, jos dinamikai, atlikus pakartotinę apklausą ir kt. Atsakymai į šiuos klausimus gali padėti suvokti dėstytojo ir studentų tarpusavio santykius, teigiama linkme keisti susiformavusias neigiamas ar nepalankias komunikacijos nuostatas. Šio tyrimo išvalgas galima panaudoti dėstytojų veikloje, siekiant suprasti šiuolaikinius studentus, jų vaidmenį, požiūrį į mokymąsi, bei formuoti teigiamas studentų nuostatas į dėstytojų veiklą, bendradarbiavimą ir kt.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: dėstytojų veikla, socialinė reprezentacija, centrinis ir periferinis elementai, reprezentacijos dinamika, informacijos šaltinio patikimumas.

Abstract

This article presents findings of the study on the structure of social representation of lecturers' activities and their dynamics on the basis of the credibility of a source of information. The study is sought to find out what constitutes central and peripheral elements of social representation of lecturers' activities in view of survey participants (undergraduate programme students of Klaipėda University), whether the said elements change upon reliable and unreliable sources of information, and what determines potential dynamics of elements of the representation. Answers to the above questions will significantly help to understand lecturer-student relationships, to change negative or adverse communication attitudes into positive ones. Insights of this study can be applied in lecturers' activities so as to better understand today's students, a role of lecturers, formation of positive attitudes in students towards lecturers' activities and communication.

KEY WORDS: lecturers' activity, social representation, central and peripheral elements, dynamics of the representation, credibility of information.

DOI: <http://dx.doi.org/10.15181/tbb.v76i1.1515>

Įvadas

Atsakant į klausimą, kodėl šiandien aktualu analizuoti reprezentacijos konceptą, suvokti jo svarbą, vertėtų akcentuoti tai, kad mums visiems svarbu žinoti, kuo mes remiamės, puoselėdami santykius su supančia aplinka, pasauliu. Mus supančiame pasaulyje visada iškyla poreikis kažkuo remtis, vadovautis, kažką įvaldyti, identifikuoti, spręsti vienas ar kitas problemas. Todėl susikuriame socia-

lines reprezentacijas – vertybių, idėjų, praktikos, padedančių nustatyti socialinius tarpusavio santykius, sistemą. Socialinės reprezentacijos mus lydi įvardijant, apibūdinant, interpretuojant, apibrėžiant įvairius mus supančios realybės objektus. Tai padeda užimti tam tikrą poziciją analizuojamo objekto, reiškinių, fakto ir kt. atžvilgiu, susiformuoti nuostatas, požiūrį, juos apginti. Kitaip tariant, visas pasaulyje yra susiję, nes kiekvieną dieną palaikomi santykiai su „kitais“, atliekama vienokia ar kitokia veikla, kas nors teigiama arba kas nors paneigiama. Taigi galima teigti, kad socialinės reprezentacijos analizė tampa aktuali, siekiant tam tikrų tikslų, pavyzdžiui, atskleisti praktinį pokyčių poreikį, pagerinti komunikaciją ir kt.

Turbūt visi esame pastebėję, kaip lengva ir paprasta bendrauti, dirbti, bendradarbiauti, jei mūsų požiūriai į vieną ar kitą reiškinį, objektą sutampa arba bent jau kardinaliai neprieštarauja vienas kitam. Sunkumų kyla tada, kai nežinome ar nesuvokiame, o gal ir nesistengiame suprasti kito asmens požiūrių, idėjų, vertybių. Profesiniame ir asmeniniame gyvenime mes patys tampame reprezentacijų subjektais ir objektais. Tačiau neturėtume reprezentacijos paversti kažkokia abstrakcija ar sustabarėjusiu, niekada nesikeičiančiu objektu.

Nėra reprezentacijos be jos objekto, nepaisant to, pastarasis yra realus ar įsivaizduojamas, esantis ar nesantis. Reprezentuoti(s) reiškia mentalinį veiksmažodį, kuriuo subjektas susiejamas su objektu (Jodelet, 2003b). Objekto reprezentacija – tai jo atkūrimas, interpretavimas, siekiant objektą suprasti, paaiškinti: „Socialinės reprezentacijos – tai beveik apčiuopiama, juntama esybė. Jos nuolat cirkuliuoja, susikerta, kristalizuojasi kalboje, gestuose, susitikimuose, mūsų kasdieniame gyvenime. Daugeliu atvejų užsimezgę socialiniai santykiai, pagaminti produktai, įvykusi komunikacija yra persismelkę reprezentacijomis“ (Moscovici, 1984, p. 29).

Remiantis šiuo teiginiu, galima daryti prielaidą, kad dėstytojams turėtų būti aktualu suprasti, kas sėdi auditorijų suoluose, t. y. kaip studentai suvokia jų veiklą, jos tikslą, kartu, ko tikisi iš studijų ir dėstytojų. Atsakymai į šiuos klausimus gali padėti suvokti dėstytojo ir studentų tarpusavio santykius, teigiama linkme keisti susiformavusias neigiamas ar komunikacijai nepalankias nuostatas.

Socialinės reprezentacijos implikuoja ir kognityvinę, ir mentalinę žmogaus veiklą, tai paaiškina tarpdisciplininę reprezentacijų analizės prieigą. Ši teiginį įrodo įvairių socialinių mokslų srities darbų, skirtų reprezentacijų analizei, gausa, ypač nuo tada, kai pradėta atsiriboti nuo redukcionistinio pobūdžio stimulus-atsakas „dueto“. „Viskas, kas yra žmogiška, gali būti analizuojama, remiantis socialinėmis reprezentacijomis“ (Moscovici, 2003, p. 81).

Socialinių reprezentacijų aktualumas profesinės ar asmeninės veiklos kontekste nemažėja, nors tai nėra naujas konceptas. S. Moscovici (1984) „prikėlė“

XIX a. pabaigos E. Durkheimio palikimą, pereidamas nuo *kolektyvinių* prie *socialinių reprezentacijų* ir atverdamas kelią jų analizės tarpdiscipliniškumui. Jis pirmasis peržiūrėjo E. Durkheimio kolektyvinių reprezentacijų konceptą, nes buvo įsitikinęs, kad pastarasis nepakankamai lankstus, individui jame tenka mažai dėmesio. S. Moscovici pagrindė socialinių reprezentacijų konceptą, pabrėždamas tai, kad jos kinta, galima stebėti jų dinamiką, kartu jos išlieka tinkamos ir naudingos analizei.

Kaip minėta, reprezentacijos nėra sustabarėjęs objektas ar sistema, bet labai dinamiška konfigūracija, absorbuojanti naują informaciją į jau turimą, todėl galinti keisti individų požiūrius, nuostatas, nuomones. Taigi socialinės reprezentacijos yra dinamiška struktūra, galinti keistis ir vystytis. Nors toks požiūris į socialines reprezentacijas ne naujas, šiandien dar trūksta mokslinių tyrimų, kurie būtų skirti socialinių reprezentacijų dinamikos analizei. Lietuvoje tyrimų, skirtų dėstytojų veiklos socialinių reprezentacijų struktūrai ir dinamikai, neužfiksuota. Tai suponavo mokslinę problemą: kas sudaro dėstytojų veiklos socialinių reprezentacijų centrinę ir periferinę sistemas ir nuo ko priklauso reprezentacijų struktūros dinamika?

Tyrimo objektas – Klaipėdos universiteto dėstytojų veiklos socialinė reprezentacija.

Šio tyrimo tikslas: atskleisti dėstytojų veiklos socialinių reprezentacijų struktūrą (centrinės ir periferinės sistemos elementus) ir jos dinamiką studentų požiūriu. Todėl išskirti šie pagrindiniai tyrimo klausimai:

- kas sudaro tyrimo dalyvių (universiteto studentų) dėstytojų veiklos socialinės reprezentacijos centrinius ir periferinius elementus?
- kokią įtaką šaltinių patikimumo kintamasis daro socialinės reprezentacijos struktūrai, jos dinamikai, atlikus pakartotinę apklausą?
- nuo ko priklauso galima dėstytojų veiklos reprezentacijos elementų dinamika?

Atliekant tyrimą taikyti šie metodai: mokslinės literatūros analizė, siekiant pagrįsti dėstytojų veiklos socialinės reprezentacijos struktūrą, apklausa, siekiant nustatyti studijų reprezentacijos centrinius ir periferinius elementus; interviu, siekiant verifikuoti pagrindinius kontrolinės grupės išskirtus reprezentacijos elementus; eksperimentas, siekiant išanalizuoti dėstytojų veiklos reprezentacijos dinamiką, taikant įtikinimo paradigmą ir patikimą informacijos šaltinį, taikant R. Petty ir J. Cacioppo (1995) įsigilinio tikimybės modelį (angl. *Elaboration Linkelihood Model* – ELM).

Daugelyje kiekybinių tyrimų siekiama duomenis objektyvizuoti, todėl subjektyvi tyrimo dalyvių patirtis ir išgyvenimai lieka neatskleisti. Šio kokybinio tyrimo

atveju subjektyvios nuomonės suprantamos kaip tam tikrų pasirinktos socialinės grupės, pasižyminčios tam tikru identitetu (mūsų tyrimo atveju – studentų), nuomonių priskyrimas. Reprerentacijų analizė kokybinio tyrimo tikslui suteikia asmeniškumo. Atliekant tyrimą subjektyvios nuomonės apie dėstytojų veiklą analizavotos kaip studentų išgyvenama socialinė realybė.

1. Teorinis socialinių reprerentacijų struktūros, jų dinamikos diskursas ir tyrimo metodologija

Pirmieji socialinių reprerentacijų srities moksliniai tyrimai atskleidė įvairius jų struktūros, dinamikos analizės aspektus. Pažymėtini J. Domo (1982), C. Mugny ir kt. (1985), C. Guimelli (1989), P. Moliner (1988) ir kiti tyrimai. Vėliau sukurtas ir pagrįstas pirmasis socialinių reprerentacijų dinamikos modelis (Flament, 2003). Kai kurie mokslininkai, analizavę socialinių reprerentacijų sritį, ieškojo tyrimo metodų ir technikų, kurios padėtų atskleisti socialinių reprerentacijų struktūrą ir dinamiką (Rousiau ir kt., 2001; Abric, 2003a ir kt.). Centrinio socialinės reprerentacijos branduolio teorija (Abric, 2003a) tiriantiesiems reprerentacijos struktūrą, jos elementus padėjo atlikti eksperimentus. Remiantis šia teorija, nustatyta, kad bet kuri reprerentacija sudaryta iš centrinės ir periferinės sistemos elementų, o centrinis reprerentacijos branduolys pagrindžia ir organizuoja visą reprerentaciją bei sudaro stabiliąją reprerentacijos dalį, apibrėžia centrinės sistemos ryšius su kitais – periferiniais socialinės reprerentacijos elementais (Abric, 2003b). Centrinis branduolys atlieka ir generatyvinę funkciją, nes suteikia prasmę ir kitiems socialinės reprerentacijos elementams.

Centrinio branduolio teorija išplėtotą vėliau atliekant kompleksinius socialinių reprerentacijų tyrimus (Bataille ir kt., 2002; Clémence, 2003; Flament, 2003; Jo-delet, 2006; Moliner ir kt., 2006 ir kt.).

Pagrindinės mokslinės diskusijos, analizuojant socialinių reprerentacijų dinamiką, visų pirma skirtos komunikacijos arba / ir elgsenos plačiaja prasme, kaip reprerentacijų kaitos veiksnio, klausimams. Moksliniai socialinių reprerentacijų dinamikos srities tyrimai komunikacijos aspektu rėmėsi *daugumos / mažumos* daromos įtakos (Aisani, 1991) arba *konfliktų sprendimo* koncepcijomis (Mugny ir kt., 1997). Tos pačios srities tyrimai, tik elgsenos aspektu, grindžiami *disonanso* (Moliner, 1996) ir *įsipareigojimo* koncepcijomis (Roussiau ir kt., 2001). Minėtų tyrimų rezultatai pasižymėjo įvairove, atskleidė socialinių reprerentacijų dinamiką tiek komunikacijos, tiek elgsenos aspektais.

Egzistuoja daugelis kitų kokybinio tyrimo metodų ir technikų, siekiant išryškinti socialinės reprerentacijos struktūrą, jos dinamiką: analogijos analizė (Flament,

1986), prototipų analizė (Vergès ir kt., 2001), pagrindinių kognityvinių schemų modelis (Rouquette, 2009), indukcija, remiantis dviprasmiu scenarijumi (Moliner ir kt., 2006), apklausa (Moliner ir kt., 2002), hierarchinis rūšiavimas ir kt. Minėti tyrimo metodai taikyti analizuojant įvairių socialinių grupių ir veikėjų reprezentacijas. Tai rodo didelį susidomėjimą reprezentacijos problematika.

Analizuojant socialinių reprezentacijų dinamikos šaltinius, galima paminėti radikaliąją C. Flament ir kt. (2006) poziciją, jo teigimu, tik socialinė praktika lemia socialinių reprezentacijų dinamiką. Kiti autoriai (Moliner ir kt., 2002) ne taip radikaliai vertino socialinės praktikos įtaką, tačiau jie neeliminavo ir komunikacijos įtakos socialinių reprezentacijų kaitai, nors pritarė tam faktui, kad socialinės praktikos įtaka yra didesnė nei komunikacijos ar elgsenos.

Kai kurie tyrimo metodai ir technikos, skirtos tik nustatyti socialinės reprezentacijos centrinio branduolio elementų visumą (pavyzdžiui, analogija, hierarchinis rūšiavimas arba prototipų analizė), taikymo aspektu ne tokie sudėtingi. Kitiems tyrimo būdams ir technikoms (pavyzdžiui, pagrindinių kognityvinių schemų analizė) reikia taikyti specifinį tyrimo instrumentą ir turėti specialių psichologijos žinių.

Socialinių reprezentacijų dinamika buvo grindžiama ir įtikinimo paradigma, taikant, kaip minėta, įsigilinimo tikimybės modelį (ELM) (Petty ir kt., 1995). Įsigilinimo tikimybės modelis nusako, kaip formuojamos ir / ar gali būti keičiamos nuostatos.

Šiame tyrime nuspręsta atlikti dėstytojų veiklos socialinių reprezentacijų dinamikos analizę, taikant svarbų ELM kintamąjį – informacijos šaltinio patikimumą. ELM suteikia galimybę atlikti informacijos apdorojimo analizę, grindžiamą įtikinimo kognityvine ir motyvacine koncepcija. Šio modelio esmė yra informacijos gavėjo įsigilinimas, kuris gali būti paviršutiniškas arba gilus. Taikant ELM, galimos dvi įtikinėjimo kryptys ir būdai, keičiant individo nuostatas: pagrindinė arba šalutinė (Girandola, 2000). Pasirinkus pagrindinę kryptį reikia dėti kognityvines pastangas, kad priimamas sprendimas remtųsi pasiūlytais argumentais. Tuo tarpu šalutinė kryptis tik iš dalies atsižvelgia į pasiūlytus argumentus. Analizuojant dėstytojų veiklos reprezentacijas studentų požiūriu, nuspręsta pasinaudoti ELM kintamuoju – informacijos šaltinio patikimumu, nes taikant šį modelį nereikia specifinių psichologijos žinių, jis daugelį kartų išbandytas įvairiose tyrimo erdvėse: akademiniėje, verslo, laisvalaikio ir kt.

Tyrėjas, atliekantis ilgos trukmės ar pakartotinę nuomonių, nuostatų kaitos analizę, gali bandyti daugelį kintamųjų, taip pat ir informacijos šaltinių patikimumo. Šiuo tyrimu siekta atskleisti, kokią įtaką daro šaltinių patikimumo kintamasis dėstytojų veiklos socialinės reprezentacijos struktūrai, jos dinamikai atlikus pakartotinę apklausą.

Panašūs tyrimai buvo atliekami jau XX a. ketvirtajame dešimtmetyje ir gerokai vėliau (Peterson, Thurstone, 1933; Chen, 1936 ir kt., cit. Bataille, 2010). Reikėtų pažymėti ir vėlesnius tyrimus (Howland, 1994; Petty, Hautvegdt, Smith, 1995; Petty ir kt., 1995). Visų minėtų autorių analizės rezultatai atskleidė, kad atliekant ilgalaikį, pakartotinį tyrimą, panaudojus informacijos patikimumo kintamąjį, pastarasis iš dalies keičia informantų nuomones, tai rodo pirmosios apklausos rezultatai.

1.1. Tyrimo metodologija ir eiga

Šis kokybinis tyrimas atliktas taikant apklausos metodą, kuris leidžia nustatyti socialinės dėstytojų veiklos reprezentacijos centrinio branduolio ir periferinius elementus. Apklausos metodas praktinio taikymo požiūriu nesudėtingas, jis tinka ilgos ar pakartotinės trukmės tyrimui.

Tyrimo prielaidos. Daroma prielaida, kad atliekant pakartotinį tyrimą gali būti reprezentacijos pokyčiai, informantams pateikus patikimų šaltinių informaciją ir prieš tai prasminius vienetus pateikus neigiama forma. Be to, apklausa grindžiama prielaida, kad bet kuri socialinė reprezentacija individų (mūsų atveju studentų) gali būti atpažįstama tam tikroje situacijoje. Jei jokia kita informacija nepaneigs pradinės situacijos hipotezės, galima daryti prielaidą, kad individas atpažins reprezentacijos objektą, galės jį analizuoti, veikti, bendrauti. Kita vertus, jei nauja informacija prieštarauja pradinei hipotezei ar sukels abejonių, individo reprezentacijos objekto suvokimas pasikeis, nes jis, remdamasis nauja informacija, atsirinks jam tinkamiausią variantą.

Atliekant tyrimą išskirtas nepriklausomasis tyrimo kintamasis – didelis / mažas informacijos šaltinio patikimumas. Tai klasikinis tyrimų, grindžiamų įtikinimo paradigma, kintamasis (Rouquette, 2009). Antru nepriklausomuoju tyrimo kintamuoju tampa 1 pagrindinis centrinės reprezentacijos sistemos ir 1 periferinės sistemos elementai (mūsų tyrime dėstytojų veiklos reprezentacijos struktūros analizės atveju – 2 ir 9 prasminiai vienetai).

Tyrimo priklausomaisiais kintamaisiais tapo kontrolinės grupės atsakymai į apklausos metu pateiktą klausimą, siekiant išskirti dėstytojų veiklos reprezentacijos struktūrą.

Tyrimo instrumentas. Tyrimo instrumente, kuris skirtas kontrolinei grupei, pateiktų prasminių vienetų ($n = 20$) sudarymas grindžiamas šaltinio patikimumu. Pavyzdžiui, formuluojant prasminį vienetą remiamasi švietimo, mokslo ministro įsakymais, LR įstatymais, KU Senato nutarimais ir kt. arba žinomu bei patikimu tyrimu, mokslo šaltiniu, o ne vien kurios nors mažos grupės nuomone. Šio tyrimo ins-

trumente numatyti prasminiai vienetai sukonstruoti remiantis oficialiais šaltiniais, Lietuvos ir užsienio mokslininkų darbais (jie tyrimo instrumente pažymėti*) ir tik nedaugelis jų – remiantis studentų, dėstytojų ar kitų asmenų pasisakymais.

Šio tyrimo instrumentas, skirtas eksperimentinėms grupėms, sukonstruotas, remiantis dvigubo neigimo dėsniu (kurio raiška $\neg\neg p \leftrightarrow p$ – visais atvejais teisinga). Prasminiai vienetai, skirti eksperimentinėms grupėms, formuluoti taikant inversiją (neigiama forma, pirmasis neigimas) ir pateikti informantams, jų paprašius pažymėti tinkamiausią atsakymą pagal šešių balų vertinimo skalę (kur 1 – *visiškai sutinku*; 2 – *sutinku*; 3 – *labiau sutinku, nei nesutinku*; 4 – *labiau nesutinku, nei sutinku*; 5 – *nesutinku*; 6 – *visiškai nesutinku*). Vėliau (mūsų tyrimo atveju po dviejų mėnesių), siekiant palyginti gautus kontrolinės ir eksperimentinių grupių tyrimo rezultatus, pateikiamas tyrimo instrumentas, kur prasminiai vienetai išreikšti teigiama forma.

Analizuojant tyrimo rezultatus, gautus pritaikius tyrimo instrumentą ir surinkus duomenis, atsižvelgiant į informantų atsakymus, gali arba negali atsirasti dvigubas prasminio vieneto neigimas. Gavus daugiausia neigiamų atsakymų į pateiktą neigiamą prasmį vieneta, galima teigti, kad informantams šis socialinės reprezentacijos bruožas yra pagrindinis. Taigi šis prasminis vienetas tampa centrinio reprezentacijos branduolio elementu. Pavyzdžiui, informantams pateikiamas toks prasminis vienetas: „Ar, Jūsų nuomone, dėstytojas nepadeda studijuoti?“ Šiame prasminiame vienete „nepadeda“ yra pirmasis neigimas. Informantų atsakymai varijuoja nuo teigiamo iki neigiamo. Jei yra neigiamas prasminio vieneto vertinimas, vadinasi, atsiranda dvigubas neigimas.

Jei informantų dauguma (≥ 50 proc.) nepritarė neigiamam (eksperimentinės grupės atveju) arba pritarė teigiamam prasminiam vienetai (kontrolinės grupės ir pakartotinio eksperimentinės grupės tyrimo atveju), pastarasis tampa pagrindiniu socialinės reprezentacijos centrinio branduolio elementu (Moliner ir kt., 2002). Jei neigiamam prasminiam vienetai nepritarė arba teigiamam prasminiam vienetai pritarė mažiau nei 50 proc., pastarasis tampa periferiniu reprezentacijos elementu.

Tokio pobūdžio tyrimo instrumentai, skirti socialinės reprezentacijos objekto centriniam branduoliui ir periferiniams elementams nustatyti, aprobuoti ir verifikuoti atliekant kitus tyrimus (Moliner ir kt., 2002; 2005; Roussiau, Bonardi, 2001; Amade-Escot, 2009; Jatkauskienė, 2014 ir kt.).

Duomenys apie informantus. Informantai pasirinkti atsitiktinės imties principu. Analizuojant socialines reprezentacijas, svarbu, kad jie priklausytų giminigai, bet nebūtinai tapačiai grupei (Bitinas ir kt., 2008), kuri yra panašaus statuso ir identiteto. Tyrime dalyvavo Klaipėdos universiteto (KU) pirmos pakopos studijų programų savanoriai studentai ($n = 67$).

1 lentelė. Duomenys apie informantus

Studijų programa	Informantų skaičius
Andragogika	18
Socialinis darbas	16
Edukologija	1
Psichologija	4
Vadyba	6
Slauga	20
Visuomenės sveikata	2

Informantai suskirstyti į 5 grupes: 1 kontrolinė ($n = 19$) ir 4 eksperimentinės grupės po 12 informantų. Kontrolinė grupė sudaryta, siekiant išskirti reprezentacijos struktūrą (centrinės ir periferinės sistemų elementus). Likusios keturios grupės – eksperimentinės. Tai, kad tyrime dalyvavo studentų grupė, užimanti tą patį statusą (KU studijuojantys asmenys) ir turinti tą patį identitetą (studentai), laikoma šio kokybinio tyrimo privalumu.

Tyrimo eiga. Tyrimas vykdytas dviem etapais:

1 etapas. 2016 m. rugsėjo mėnuo:

- vykdyta internetinė *apklausa* kontrolinėje tyrimo grupėje ($n = 19$) taikant tyrimo instrumentą, kuriame prasminiai vienetai suformuluoti teigiama forma;
- apdoroti apklausos duomenys, išskirti ir nustatyti *studijų* socialinių reprezentacijų centriniai ir periferiniai elementai;
- remiantis apklausos rezultatais (nustatytais pagrindiniais centrinės ir periferinės reprezentacijų struktūros elementais), organizuotas *interviu* su eksperimentinių grupių dalyviais. Atliekant interviu su eksperimentinių grupių dalyviais (su kiekviena grupe atskirai) siekta verifikuoti per kontrolinės grupės apklausą gautus duomenis. Atliekant interviu apibendrinti kontrolinės grupės apklausos rezultatai (informantams pristatomi pagrindiniai kontrolinės grupės išskirti centrinės ir periferinės sistemų elementai): 4 eksperimentinėms grupėms ($n = 48$) (kiekvienoje – po 12 informantų) pateikiami žodžiu 4 neigiama forma suformuluoti prasminiai vienetai (inversija), remiantis kontrolinės grupės apklausos metu išskirtais 4 pagrindiniais (2 centrinės ir 2 periferinės sistemos) socialinių reprezentacijų elementais: „Dėstytojai neskaito paskaitų“; „Dėstytojai neperteikia mokslo žinių“; „Dėstytojai nevadovauja kursiniams, baigiamiesiems darbams“; „Dėstytojai nevykdo mokslinių tyrimų“. Tyrimo dalyvių atliekant interviu prašyta įvertinti pateiktus prasminius vienetus. Tada apibendrinti interviu gauti rezultatai.

- *eksperimentas*: iš karto po apibendrinimo prasideda įtikinėjimo etapas, tačiau tai neviešinama, t. y. tyrimo dalyviams nepranešama, kad vyksta eksperimentas. Interviu su eksperimentinėmis grupėmis: 4 eksperimentinės grupės sudarytos, remiantis skirtingomis interviu sąlygomis, t. y. skirtingu reprezentacijos elementu (priklausomuoju kintamuoju) ir nepriklausomuoju informacinio šaltinio patikimumo kintamuoju:
 - (a) grupė ($n = 12$) – didelis reprezentacijos centrinio elemento informacinio šaltinio patikimumas;
 - (b) grupė ($n = 12$) – mažas reprezentacijos centrinio elemento informacinio šaltinio patikimumas;
 - (c) grupė ($n = 12$) – didelis reprezentacijos periferinio elemento informacinio šaltinio patikimumas;
 - (d) grupė ($n = 12$) – mažas reprezentacijos periferinio elemento informacijos patikimumas.
- Informantams sakoma, kad tyrimo organizatoriai pageidauja pasidalinti turima informacija apie dėstytojų veiklą. Todėl (a) ir (c) grupėms išdalinamos citatos, ištraukos, paimtos iš oficialių dokumentų, kitų patikimų informacijos šaltinių, vieno ar kito prasminio vieneto tematika. (b) ir (d) grupėms – nepatikimų informacijos šaltinių citatos, ištraukos (pateikiant kartais net priešingą prasminiam vienetui informaciją). Leidžiama paskaityti ir padiskutuoti su kitais grupės nariais. Tuo eksperimentas ir baigiamas.

2 etapas. 2016 m. lapkričio mėnuo, pakartotinis tyrimas su eksperimentinėmis grupėmis:

- internetinė apklausa tik su eksperimentinėmis grupėmis ($n = 48$) pagal du tuos pačius prasminius vienetus (1 iš centrinės ir 1 – iš periferinės sistemų), netaikant jų inversijos;
- apklausos rezultatų apdorojimas;
- abiejų apklausų (eksperimentinių grupių, kurių apklausa vyko rugsėjo ir lapkričio mėnesiais) rezultatų palyginimas, socialinių reprezentacijų dinamikos nustatymas;
- formuluojamos tyrimo išvados, remiantis gautais tyrimo rezultatais.

2. Tyrimo rezultatai ir jų aptarimas

Dėstytojų veiklos socialinės reprezentacijos struktūra. 2 lentelėje pateikti kontrolinės grupės ($n = 19$) apklausos rezultatai, informantams atsakius į pagrindinį klausimą (Ar, Jūsų nuomone, dėstytojo veikloje reiškiasi šie elementai?), kiekvieną prasminį vienetą vertinant pagal šešių balų skalę.

2 lentelė. Kontrolinės grupės atsakymų suvestinė

Prasminis vienetas / Įverčių skaičius ir procentai	1 Visiškai sutinku (Įverčių sk. ir proc.)	2 Sutinku (Įverčių sk. ir proc.)	3 Labiau sutinku nei nesutinku (Įverčių sk. ir proc.)	4 Labiau nesutinku nei sutinku (Įverčių sk. ir proc.)	5 Nesutinku (Įverčių sk. ir proc.)	6 Visiškai nesutinku (Įverčių sk. ir proc.)
1. Dėstytojas perteikia mokslo žinias	13 (68,42)	5 (26,31)	1 (5,21)	0	0	0
2. *Dėstytojas skaito paskaitas	15 (78,94)	3 (15,78)	1 (5,21)	0	0	0
3. Dėstytojas padeda studentams studijuoti	3 (15,78)	6 (31,57)	3 (15,78)	4 (21,05)	3 (15,78)	0
4. *Dėstytojas yra informacijos šaltinis	6 (31,57)	5 (26,31)	4 (21,05)	2 (10,52)	2 (10,52)	0
5. *Dėstytojas vadovauja studentų savarankiškam mokymuisi	4 (21,05)	3 (15,78)	3 (15,78)	5 (26,31)	4 (21,05)	0
6. *Dėstytojas kontroliuoja savarankišką mokymąsi	3 (15,78)	4 (21,05)	3 (15,78)	2 (10,52)	4 (21,05)	3 (15,78)
7. Dėstytojas planuoja studijų procesą ir kuria studijų programas	4 (21,05)	2 (10,52)	4 (21,05)	3 (15,78)	2 (10,52)	4 (21,05)
8. *Dėstytojas vadovauja studentų praktikai	5 (26,31)	3 (15,78)	2 (10,52)	1 (5,20)	5 (26,31)	3 (15,78)
9. Dėstytojas vadovauja studentų kursiniams, baigiamiesiems darbams	9 (47,36)	5 (26,31)	2 (10,52)	2 (10,52)	1 (5,20)	0
10. *Dėstytojas vadovauja studentų projektams	6 (31,57)	4 (21,05)	4 (21,05)	3 (15,78)	1 (5,20)	1 (5,20)
11. Dėstytojas dalijasi su studentais savo mokslinės veiklos rezultatais	4 (21,05)	4 (21,05)	2 (10,52)	2 (10,52)	2 (10,52)	5 (26,31)
12. *Dėstytojas vykdo mokslinius tyrimus	8 (42,10)	4 (13,79)	2 (10,52)	3 (15,78)	1 (5,2)	1 (5,2)
13. *Dėstytojas publikuoja savo mokslinius tyrimus	6 (31,57)	3 (15,78)	3 (15,78)	2 (10,52)	3 (15,78)	2 (10,52)
14. *Dėstytojas vykdo mokslinių tyrimų rezultatų sklaidą konferencijose, seminaruose	5 (26,31)	3 (15,78)	4 (21,05)	4 (21,05)	2 (10,52)	1 (5,2)
15. *Dėstytojas dalyvauja universiteto valdymo, administravimo veikloje	3 (15,78)	4 (13,79)	1 (5,2)	3 (15,78)	4 (21,05)	4 (21,05)

DĖSTYTOJŲ VEIKLOS SOCIALINĖS REPREZENTACIJOS STRUKTŪRA IR JOS...

Prasminis vienetas / Įverčių skaičius ir procentai	1 Visiškai sutinku (Įverčių sk. ir proc.)	2 Sutinku (Įverčių sk. ir proc.)	3 Labiau sutinku nei nesutinku (Įverčių sk. ir proc.)	4 Labiau nesutinku nei sutinku (Įverčių sk. ir proc.)	5 Nesutinku (Įverčių sk. ir proc.)	6 Visiškai nesutinku (Įverčių sk. ir proc.)
16. *Dėstytojas dalyvauja projektinėje veikloje	6 (31,57)	4 (21,05)	3 (15,78)	3 (15,78)	2 (10,52)	1 (5,2)
17. Dėstytojas dalyvauja regiono, miesto veikloje	2 (10,52)	2 (10,52)	1 (5,2)	5 (26,31)	5 (26,32)	4 (21,05)
18. Dėstytojas dalyvauja kitų universitetų veikloje	4 (21,05)	4 (21,05)	5 (26,31)	2 (10,52)	3 (15,78)	1 (5,2)
19. *Dėstytojas taiko šiuolaikinius didaktinius metodus ir IKT savo veikloje	4 (21,05)	3 (15,78)	4 (21,05)	2 (10,52)	4 (21,05)	2 (10,52)
20. *Dėstytojas tobulina savo kompetencijas	4 (21,05)	4 (21,05)	2 (10,52)	2 (10,52)	3 (15,78)	4 (21,05)

Jei dauguma (≥ 50 proc.) informantų pasirenka neigiamą atsakymą į neigiamą (prasminį vienetą, suformuluotą inversijos būdu) arba teigiamą į teigiamą (prasminį vienetą be inversijos), šis prasminis vienetas tampa pagrindiniu socialinės reprezentacijos centrinio branduolio elementu (Moliner ir kt. 2002). Per kontrolinės grupės apklausą prasminiai vienetai suformuluoti be inversijos. Taigi suskaičiuoti ir nustatyti tie prasminiai vienetai, kurie surinko daugiausia įverčių (*visiškai sutinku* ir *sutinku*).

Remiantis informantų atsakymais, nustatyta, kad dėstytojų veiklos socialinės reprezentacijos centrinės sistemos elementais laikytini šie prasminiai vienetai:

- 2-as prasminis vienetas: „Dėstytojas skaito paskaitas“ – 15 įverčių *visiškai sutinku* (78,94 proc.); 3 įverčiai *sutinku* (15,78 proc.), neigiamų įvertinimų nėra;
- 1-as prasminis vienetas: „Dėstytojas perteikia mokslo žinias“ – 13 įverčių *visiškai sutinku* (68,42 proc.), 5 įverčiai *sutinku* (26,31 proc.); 1 įvertis *labiau sutinku nei nesutinku* (5,21 proc.), neigiamų įverčių nėra.

Kiti du daugiausia įverčių surinkę prasminiai vienetai tapo dėstytojų veiklos socialinės reprezentacijos periferinės sistemos elementais:

- 9-as prasminis vienetas: „Dėstytojas vadovauja studentų kursiniams, baigiamiesiems darbams“ – 9 įverčiai *visiškai sutinku* (41,38 proc.); 5 įverčiai

- sutinku* (26,31 proc.); 2 įverčiai *labiau sutinku, nei nesutinku*; 2 įverčiai *labiau nesutinku, nei sutinku* (10,52 proc.), 1 įvertis *nesutinku* (5,20 proc.);
- 12-as prasminis vienetas „Dėstytojas vykdo mokslinius tyrimus“: 8 įverčiai *visiškai sutinku* (42,10 proc.); 4 įverčiai *sutinku* (13,79 proc.); 2 įverčiai *labiau sutinku, nei nesutinku* (10,52 proc.); 3 įverčiai *labiau nesutinku, nei sutinku* (15,78 proc.); 1 įvertis *nesutinku* (5,20 proc.); 1 įvertis *visiškai nesutinku* (5,20 proc.).

Atkreipiamas dėmesys į tai, kad pagrindiniais periferinės sistemos elementais tapo keli, nes jų įverčiai, nors ir nepasiekė (≥ 50 proc.) ribos, tačiau vis tiek gerokai pralenkė kitų periferinės sistemos elementų įverčius.

Apibendrinant gautus tyrimo duomenis, išryškėja, kad informantai dėstytojų veiklos socialinę reprezentaciją suvokia kaip veiklą, kai dėstytojas skaito paskaitas, perteikia mokslo žinias, vadovauja jų baigiamiesiems, kursiniams darbams, vykdo mokslinius tyrimus. Tai gana siauras požiūris į dėstytojų veiklą, atskleidžiantis tik daugumai matomą veiklos pusę. Atsižvelgiant į kitų Lietuvos mokslininkų atliktus tyrimus, akivaizdu, kad išskiriamas kur kas platesnis dėstytojų veiklos spektras. B. Jatkauskienė ir kt. (2013) skyrė šias dėstytojų veiklos sritis: moksliniai tyrimai, vadovavimas magistrantų ar doktorantų moksliniams darbams, paslaugos, teikiamos universitete, paslaugos, teikiamos už universiteto ribų, profesinis tobulėjimas. Kito atlikto tyrimo duomenimis (Šlentnerienė ir kt., 2008), galima paantrinti, kad dėstytojas universitete atlieka platesnę veiklą, veikia šiose pagrindinėse srityse: mokslinėje, švietėjiškoje, pedagoginėje metodinėje, administracinėje ir atstovavimo institucijai.

Dėstytojų veiklos socialinės reprezentacijos struktūros verifikavimas. Atliktas interviu su keturiomis eksperimentinėmis grupėmis, paprašius tyrimo dalyvių pritarti arba nepritarti kontrolinės grupės išskirtiems dėstytojų veiklos socialinės reprezentacijos elementams (2 – centrinės sistemos, 2 – periferinės sistemos elementai), kurie suformuluoti neigiama forma:

- „Dėstytojas neskaito paskaitų“ (centrinės sistemos elementas).
- „Dėstytojas neperteikia mokslo žinių“ (centrinės sistemos elementas).
- „Dėstytojas nevadovauja studentų kursiniams, baigiamiesiems darbams“ (periferinės sistemos elementas).
- „Dėstytojas nevykdo mokslinių tyrimų“ (periferinės sistemos elementas).

3 lentelė. Eksperimentinių grupių atsakymų suvestinė

Prasminis vienetas	1 Visiškai sutinku (proc.)	2 Sutinku (proc.)	3 Labiau sutinku nei nesutinku (proc.)	4 Labiau nesutinku nei sutinku (proc.)	5 Nesu- tinku (proc.)	6 Visiškai nesu- tinku (proc.)
Dėstytojas neskaito paskaitų	0	0	0	2,5	10,0	87,5
Dėstytojas nepadaeda, neperteikia mokslo žinių	0	0	0	12,5	7,5	80,0
Dėstytojas nevadovauja studentų kursiniams, baigiamiesiems darbams	0	0	0	1,5	15,0	72,5
Dėstytojas nevykdo mokslinių tyrimų	0	0	2,5	17,5	12,5	67,5

Apibendrinant galima teigti, kad įvyko masinis nepritarimas pateiktiems prasminiams vienetais:

- prasminių vienetai „Dėstytojas neskaito paskaitų“ (centrinės sistemos elementas) paneigė 87,5 proc. (*visiškai nesutinku*); 10 proc. (*nesutinku*); 2,5 proc. (*labiau nesutinku, nei sutinku*);
- prasminių vienetai „Dėstytojas neperteikia mokslo žinių“ (centrinės sistemos elementas) paneigė 80 proc. (*visiškai nesutinku*); 7,5 proc. (*nesutinku*), 12,5 proc. (*labiau nesutinku, nei sutinku*);
- prasminių vienetai „Dėstytojas nevadovauja studentų kursiniams, baigiamiesiems darbams“ (periferinės sistemos elementas) paneigė 72,5 proc. (*visiškai nesutinku*); 15 proc. (*nesutinku*), 1,5 proc. (*labiau nesutinku, nei sutinku*);
- prasminių vienetai „Dėstytojas nevykdo mokslinių tyrimų“ (periferinės sistemos elementas) paneigė 67,5 proc. (*visiškai nesutinku*); 12,5 proc. (*nesutinku*), 17,5 proc. (*labiau nesutinku, nei sutinku*).

Apibendrinant galima teigti, kad pasireiškė dvigubo neigimo dėsnis, informantai iš paskirų eksperimentinių grupių patvirtino kontrolinės grupės išskirtus pagrindinius centrinės ir periferinės reprezentacijos sistemos elementus.

Eksperimentas. Po apibendrinimo prasideda įtikinėjimo etapas, tačiau tai neviešinama. 4 eksperimentinės grupės sudarytos remiantis skirtingomis interviu sąlygomis, t. y. skiriasi reprezentacijos elementas (priklausomasis kintamasis) ir nepriklausomo informacinio šaltinio patikimumo kintamasis:

- (a) grupė ($n = 12$) – didelis reprezentacijos centrinio elemento informacinio šaltinio patikimumas;
- (b) grupė ($n = 12$) – mažas reprezentacijos centrinio elemento informacinio šaltinio patikimumas;
- (c) grupė ($n = 12$) – didelis reprezentacijos periferinio elemento informacinio šaltinio patikimumas;
- (d) grupė ($n = 12$) – mažas reprezentacijos periferinio elemento informacijos patikimumas.

Informantai informuojami, kad tyrimo organizatoriai pageidauja pasidalinti turima informacija apie dėstytojų veiklą. Toks ir yra susitikimo tikslas. Todėl (a) ir (c) grupėms išdalinamos citatos, ištraukos iš oficialių dokumentų, kitų patikimų informacijos šaltinių, vieno ar kito prasminio vieneto tematika. (b) ir (d) grupėms – nepatikimų informacijos šaltinių citatos, ištraukos (pateikiant kartais net priešingą prasminiam vienetui informaciją).

Po interviu ir apibendrinimo, įtikinimo etape kiekvienai grupei pateiktos tokios ištraukos iš informacinių šaltinių:

(a) grupei („Dėstytojas skaito paskaitas, perteikia mokslo žinias“) – patikimas informacijos šaltinis, kuriame nelabai tiesiogiai nusakoma dėstytojo veikla, t. y. labiau akcentuojama profesoriaus veikla universitete: „Dėstytojas – asmuo, ugdan-tis ir mokantis studentus ir klausytojus aukštojoje mokykloje, <...> Profesoriaus pareigas gali eiti mokslininkas arba pripažintas menininkas. <...> pareigas einan-tis mokslininkas turi rengti mokslininkus, dėstyti studentams, vykdyti mokslinius tyrimus ir eksperimentinę (socialinę, kultūrinę) plėtrą ir jiems vadovauti, skelbti tyrimų rezultatus. Profesoriaus pareigas einantis pripažintas menininkas turi rengti profesionalius menininkus, dėstyti studentams, dalyvauti meno veikloje ir (arba) formuoti meno mokslinių tyrimų kryptis ir jiems vadovauti, skelbti tyrimų rezulta-tus“ (LR Mokslo ir studijų įstatymas, 2009 m. balandžio 30 d., Nr. XI-242, 4 str., 7 poskyris; 58 str. 2 poskyris, Vilnius).

(b) grupei („Dėstytojas skaito paskaitas, perteikia mokslo žinias“) – nepatiki-mas informacijos šaltinis: „Nuo šiol dėstytojo paslaugos nebėra tokios svarbios, reikalingų žinių galima įgyti mokantis savarankiškai, užsiimant savišvieta, remian-tis įvairiomis saviugdos metodikomis“ (Įvairias savišvietos metodikas siūlančios, komercinės paslaugas teikiančios įstaigos reklaminis pranešimas).

(c) grupei („Dėstytojas vadovauja studentų kursiniams, baigiamiesiems dar-bams, vykdo mokslinius tyrimus“) – patikimas informacijos šaltinis, kuriame ak-centuojamos asistento pareigos, minima vadovavimo studentų projektams parei-gybė, tačiau neakcentuojami kursiniai, baigiamieji darbai: „Į asistento pareigas gali pretenduoti asmuo, turintis ne žemesnį kaip magistro kvalifikacinį laipsnį ar

jam prilygintą aukštojo mokslo kvalifikaciją. Asistentas turi vadovauti studentų praktiniams užsiėmimams (praktiniams darbams, pratyboms, studentų praktikai ir kt.), padėti atlikti mokslinių tyrimų ir eksperimentinės (socialinės, kultūrinės) plėtros darbus. <...> Dėstytojai kas 5 metai gali būti ne ilgiau kaip vieneriems metams atleidžiami nuo pedagoginio darbo moksliniams tyrimams atlikti bei mokslinei ir pedagoginei kvalifikacijai kelti“ (LR Mokslo ir studijų įstatymas, 2009 m. balandžio 30 d., Nr. XI-242, 58 str. 5 poskyris; 64 str. 2 poskyris, Vilnius).

(d) grupei („Dėstytojas vadovauja studentų kursiniams, baigiamiesiems darbams, vykdo mokslinius tyrimus“) – nepatikimas informacijos šaltinis: „Dėl intensyvios dėstytojų veiklos studentai priversti dirbti savarankiškai, jie turi gebėti ruošti projektinius darbus, patys atsakyti už savo vykdomą veiklą. Todėl dėstytojo ir studento santykis blėsta“ (Iš konferencijos pranešimo).

Surengus diskusijas studentai įvairiai reagavo į pateiktus informacijos šaltinius. Buvo galima stebėti tam tikrą sutrikimą, nepasitenkinimą, abejonę. Vieni jų priėmė ir tik pasitvirtino savo nuomonę, kiti prieštaringai vertino šaltinių informaciją. Galima teigti, kad pateikta informacija padarė vienokią ar kitokią įtaką nuomonei dėl dėstytojų veiklos elementų. Buvo ir tokių dalyvių, kurie klausė, ar yra galimybė pakeisti savo ankstesnius įverčius. Tyrimo organizatoriai į tai atsakė neigiamai. Pokalbis užbaigtas padėka už aktyvų dalyvavimą.

Dėstytojų veiklos socialinių reprezentacijų dinamika. Po beveik dviejų mėnesių eksperimentinių grupių nariams ($n = 48$) el. paštu išsiųsti du prasminiai vienetai (teiginiai) (vienas skirtas centriniam, kitas – periferiniam elementui). Prašyta įvertinti kiekvieną prasminį vienetą.

Per antrąją apklausą darytina prielaida, kad (mūsų tyrimo atveju – po dviejų mėnesių) informantai gali pamiršti informacijos šaltinio, kuriuo rėmėsi, pavadinimą vertindami prasminį vienetą, nes labiau prisimins tyrimo organizatorius ir emocijas, kurios reikšėsi susipažinus su patikimų / nepatikimų šaltinių informacija. Galbūt patikimo šaltinio „prestižas“ ir sumenko, tačiau išliko abejonių dėl ankstesnių atsakymų į klausimus, informantams palikta galimybė savarankiškai ir atidžiau vertinti prasminį vienetą.

Informantams atsakius į pagrindinį klausimą (Ar, Jūsų nuomone, dėstytojo veikloje reiškiasi šie elementai?) ir kiekvieną prasminį vienetą įvertinus pagal šešių balų skalę, gauti rezultatai, kurie pateikti 3 lentelėje: abiejų (2016 m. rugsėjo ir lapkričio mėnesių) kontrolinės ir eksperimentinių grupių tyrimų rezultatai, siekiant juos palyginti.

3 lentelė. Eksperimentinės grupės (a) 2016 m. rugsėjo ir lapkričio mėnesiais vykdytų tyrimų rezultatai

Prasminis vienetas	1 Visiškai sutinku (proc.)	2 Sutinku (proc.)	3 Labiau sutinku nei nesutinku (proc.)	4 Labiau nesutinku nei sutinku (proc.)	5 Nesu- tinku (proc.)	6 Visiškai nesu- tinku (proc.)
Dėstytojas skaito paskaitas (kontrolinė grupė)	78,94	15,78	5,21	0	0	0
Dėstytojas neskaito paskaitų (prieš eksperimentą)	0	0	0	2,5	10	87,5
Dėstytojas skaito paskaitas + patikimas informacijos šaltinis (eksperimentinė grupė, pakartotinis tyrimas)	68,3	12,5	0	0	0	0

Remiantis tyrimo rezultatais, galima teigti, kad socialinės reprezentacijos dinamika stebima: nuo 87,5 proc. *visiškai sutinku* eksperimentinėje grupėje prieš eksperimentą sumažėjo iki 68,3 proc. *visiškai sutinku* po eksperimento vykdant internetinę apklausą, taikant patikimą informacijos šaltinį. Skirtumas – 19,2 proc. Tačiau tenka pabrėžti, kad informantų socialinės reprezentacijos centrinis elementas, nors ir pakito, vis tiek išliko centrinis.

Šio tyrimo atveju daroma prielaida, kad *suabejojus* centrine socialinės reprezentacijos sistema, pradeda veikti gynybinis periferinės sistemos mechanizmas, apibūdintas C. Flament ir kt. (2006). Tai reiškia, kad neįvykus staigiam ir brutaliam reprezentacijos centrinės sistemos pokyčiui, pati reprezentacija nesikeis.

4 lentelė. Eksperimentinės grupės (b) 2016 m. rugsėjo ir lapkričio mėnesiais vykdytų tyrimų rezultatai

Prasminis vienetas	1 Visiškai sutinku (proc.)	2 Sutinku (proc.)	3 Labiau sutinku nei nesutinku (proc.)	4 Labiau nesutinku nei sutinku (proc.)	5 Nesu- tinku (proc.)	6 Visiškai nesu- tinku (proc.)
Dėstytojas skaito paskaitas (kontrolinė grupė)	78,94	15,78	5,21	0	0	0
Dėstytojas neskaito paskaitų (prieš eksperimentą)	0	0	0	2,5	10	87,5
Dėstytojas skaito paskaitas + nepatikimas informacijos šaltinis (eksperimentinė grupė, pakartotinis tyrimas)	77,5	20	2,5	0	0	0

Remiantis b) grupės rezultatais, matyti, kad dėstytojų veiklos reprezentacijos centrinės sistemos elemento dinamika ne tokia ryški. Skirtumas – 10 proc. Lentelėje pateikti antrojo tyrimo (lapkričio mėn.) rezultatai (procentais) pasiskirstė kitaip nei pirmojo tyrimo (rugsėjo mėn.), tačiau reprezentacijos elemento pokyčiai ne tokie ryškūs kaip (a) eksperimentinės grupės atveju. Manytina, kad ši dinamika siejasi su tuo, kad informantams buvo pateiktas nepatikimas informacijos šaltinis, kuris nepadarė tokios didelės įtakos informantų vertinimui.

5 lentelė. Eksperimentinės grupės (c) 2016 m. rugsėjo ir lapkričio mėnesiais vykdytų tyrimų rezultatai

Prasminis vienetas	1 Visiškai sutinku (proc.)	2 Sutinku (proc.)	3 Labiau sutinku nei nesutinku (proc.)	4 Labiau nesutinku nei sutinku (proc.)	5 Nesu- tinku (proc.)	6 Visiškai nesu- tinku (proc.)
Dėstytojas vadovauja stu- dentų kursiniams, baigia- miesiems darbams (kontroli- nė grupė)	47,36	26,31	10,52	10,52	5,20	0
Dėstytojas nevadovauja studentų kursiniams, bai- giamiesiems darbams (prieš eksperimentą)	0	0	0	1,5	15,0	72,5
Dėstytojas vadovauja stu- dentų kursiniams, baigiamie- siems darbams + patikimas informacijos šaltinis (ekspe- rimentinė grupė, pakartotinis tyrimas)	30,12	15,32	33,20	7,60	7,24	6.52

Apibendrinant (c) grupės tyrimo rezultatus, galima teigti, kad vyko didžiausia dėstytojų veiklos socialinės reprezentacijos periferinės sistemos elemento dinamika. Skirtumas – 42 proc. Lentelėje pateiktų antrojo tyrimo (lapkričio mėn.) rezultatų procentinė išraiška gerokai skiriasi nuo pirmojo tyrimo (rugsėjo mėn.) kontrolinėje ir eksperimentinėje grupėse rezultatų. Pateikti patikimi informacijos šaltiniai turėjo įtakos elemento pokyčiui, taigi socialinės reprezentacijos periferinio elemento dinamika įvyko. Nauja informacija, pakeitusi periferinio elemento prasmę, po kurio laiko gali keisti ir pačią reprezentaciją. Savaiame suprantama, kad periferiniai elementai – ne visi vienodai reikšmingi. Šiuo tyrimu atkreipiamas dėmesys į tuos periferinius socialinės reprezentacijos elementus, kurie sulaukė didžiausio

informantų dėmesio, remiantis dvigubo neigimo principu, bet ne tiek, kad būtų tapę centriniais sistemos elementais, t. y. kokybiniais požymiais. Taigi didžiausio dėmesio sulaukę periferiniai elementai gali daryti įtaką individų požiūriui, kartu transformuoti socialinę reprezentaciją. Taigi informacija, gauta iš patikimo šaltinio ir privertusi suabejoti periferiniu elementu, gali lemti pačios reprezentacijos transformaciją, kaip ir tuo atveju, jei bus suabejota centrinio branduolio elementu.

6 lentelė. Eksperimentinės grupės (d) 2016 m. rugsėjo ir lapkričio mėnesiais vykdytų tyrimų rezultatai

Prasminis vienetas	1 Visiškai sutinku (proc.)	2 Sutinku (proc.)	3 Labiau sutinku nei nesutinku (proc.)	4 Labiau nesutinku nei sutinku (proc.)	5 Nesu- tinku (proc.)	6 Visiškai nesu- tinku (proc.)
Dėstytojas vadovauja studentų kursiniams, baigiamiesiems darbams (kontrolinė grupė)	47,36	26,31	10,52	10,52	5,20	0
Dėstytojas nevadovauja studentų kursiniams, baigiamiesiems darbams (prieš eksperimentą)	0	0	0	1,5	15,0	72,5
Dėstytojas vadovauja studentų kursiniams, baigiamiesiems darbams + nepatikimas informacijos šaltinis (eksperimentinė grupė, pakartotinis tyrimas)	46,5	25,33	12,53	9,26	4,38	2,0

(d) grupės atveju dėstytojų veiklos socialinės reprezentacijos dinamika taip pat stebima, tačiau ji mažesnė nei (c) eksperimentinės grupės atveju, pateikus patikimą informacijos šaltinį. Skirtumas – 26 proc. Turbūt taip yra todėl, kad nepatikimas informacijos šaltinis turėjo mažesnės įtakos informantų požiūriui, bet paskatino giliau apmąstyti dėstytojų veiklą.

Vertėtų akcentuoti, kad periferinės sistemos elementų dinamika buvo ryškesnė nei centrinės sistemos elementų. Periferinės sistemos elementai atskleidžia individualesnes socialinės reprezentacijos dimensijas (Abric, 2003b), todėl periferinė socialinių reprezentacijų sistema, ypač jos dinamika, padeda prisitaikyti prie kasdienių aplinkos pokyčių, nes glaudžiai susieta su socialine individų veikla.

Išvados

Atlikus tyrimą, galima teigti, kad socialinės reprezentacijos yra centrinių ir periferinių elementų sistema, kurią sudaro vertybės, idėjos, praktika, tai padeda nustatyti socialinius tarpusavio santykius.

Atsakant į pirmąjį probleminį tyrimo klausimą (kas sudaro tyrimo dalyvių [universiteto studentų] dėstytojų veiklos socialinės reprezentacijos centrinius ir periferinius elementus?), atlikus tyrimą, remiantis atliktos kontrolinės tyrimo grupės narių apklausos rezultatais, galima teigti, kad Klaipėdos universiteto pirmos pakopos studijų programos studentų požiūriu dėstytojų veiklos socialinių reprezentacijų centrinę sistemą sudaro šie elementai: „Dėstytojas skaito paskaitas“; „Dėstytojas perteikia žinias“, nes šie du centrinės sistemos elementai sulaukė didžiausio informantų dėmesio, t. y. jų įverčių suma buvo ≥ 50 proc. Periferinę sistemą sudaro keli pagrindiniai elementai: „Dėstytojas vadovauja studentų kursiniams, baigiamiesiems darbams“ ir „Dėstytojas vykdo mokslinius tyrimus“, nes jų įverčiai, nors ir nepasiekė ≥ 50 proc. ribos, vis tik gerokai pralenkė kitų periferinės sistemos elementų įverčius.

Nustatyti dėstytojų veiklos reprezentacijos centrinės ir periferinės sistemų elementai verifikuoti atliekant interviu su eksperimentinių grupių nariais, taikant in-versiją. Eksperimentinių grupių nariai pritarė kontrolinės grupės išskirtai socialinės reprezentacijos struktūrai.

Socialinė reprezentacija yra pakankamai dinamiška konfigūracija, galinti absorbuoti naują informaciją į jau turimą, todėl galimi tam tikri reprezentacijų pokyčiai. Atliekant eksperimentą siekta atskleisti, ar šaltinių patikimumo kintamasis turi įtakos socialinės reprezentacijos struktūrai, pritaikius įtikinimo paradigmą bei taikant ELM modelį.

Atlikus pakartotinę apklausą su keturių eksperimentinių grupių nariais ir palyginus abiejų apklausų rezultatus su kontrolinės bei eksperimentinių grupių tyrimo rezultatais, nustatyta dėstytojų veiklos reprezentacijos dinamika. Konstatuota, kad atlikus pakartotinį tyrimą įvyko ryškesnė (a) ir (c) eksperimentinių grupių požiūriu kaita, nes užfiksuota didesnė socialinės reprezentacijos elementų dinamika. Darna išvada, kad dėstytojų veiklos reprezentacijos elementų dinamika priklauso nuo šaltinio patikimumo, informacijos šaltinį sustiprinant įtikinimo paradigma. Dėstytojų veiklos reprezentacijos dinamika reikšėsi aktyviau tais atvejais, kai informantams pateikta patikimų šaltinių informacija. Taigi nauja informacija, sustiprinta įtikinimo paradigma, gali pakeisti centrinio elemento prasmę, o po kurio laiko gali keistis ir pati dėstytojų veiklos reprezentacija.

Atlikus pakartotinį tyrimą, pakito ir periferinės reprezentacijos sistemos elementai, informantams pateikus patikimų šaltinių informaciją, nes periferinė socialinių reprezentacijų sistema padeda asmeniui prisitaikyti prie kasdienių aplinkos pokyčių, ji glaudžiai susieta su socialine individų veikla. Ši išvada galėtų būti aktuali universiteto dėstytojams, siekiantiems pakeisti gana siaurą studentų požiūrį į dėstytojų veiklą, kai ji suprantama tik kaip paskaitų skaitymas, žinių perteikimas ar vadovavimas studentų baigiamiesiems, kursiniams darbams.

Šio tyrimo rezultatus galima panaudoti viešinant dėstytojų veiklą, siekiant geriau suprasti šiuolaikinius studentus, jų vaidmenį, požiūrį į dėstytojus, formuoti teigiamas nuostatas į studijas ir komunikaciją, bendradarbiavimą su dėstytojais ir kt.

Dėstytojui svarbu žinoti pradines studentų vieno ar kito objekto reprezentacijas, kad galėtų kreipti jų veiklą tobulėjimo link, darant tinkamą įtaką pozityviai reprezentacijų kaitai, padedant suvokti dėstytojo ir studentų tarpusavio santykius, teigiama linkme keisti susiformavusias neigiamas ar nepalankias komunikacijai nuostatas. Todėl šis tyrimas galėtų būti tęsiamas, analizuojant kitų objektų reprezentacijų struktūras ir jų dinamiką.

Gauta 2017 04 30

Pasirašyta spaudai 2017 05 22

Literatūra

- Abric, J. C. (2003a). L'étude expérimentale des représentations sociales. In D. Jodelet (ed.). *Les représentations sociales*. Paris: P.U.F., p. 205–223.
- Abric, J. C. (2003b). L'analyse structurale des représentations sociales. In S. Moscovici, F. Buschini (eds.). *Les méthodes des sciences humaines*. Paris: P.U.F., p. 375–392.
- Aïssani Y. (1991). Etude expérimentale et transformation d'une représentation sociale dans le champ politique. *Revue internationale de psychologie sociale*, Vol. 4(3–4), p. 279–303.
- Amade-Escot, C., Marcel, J. F., Simoneaux, L., Venturini, P., Viallet, F., Bru, M., Mias, C., Veyrunes, P., Bedin, V., Fraysse, B. (2009). *Projet scientifique de l'UMR «Éducation, Formation, Travail et Savoirs» (EFTS)*.
- Bataille, M., Mias, C. (2002). Représentation du groupe idéal: un «nouveau» noyau central? *Paper presented at the 6th International Conference on Social Representations*. Stirling. Prieiga internete: http://geirso.uqam.ca/jirso/Vol1_Sept03/Bataille_Mias.pdf [žiūrėta 2017-10-05].
- Bataille, M. (2010). À propos de la psychologie sociale en sciences de l'éducation. *Cahiers du CERFEE – Thème. Les sciences de l'éducation et de la formation. Enjeux et perspectives*, Vol. 27–28, p. 157–173.
- Bitinas, B., Rupšienė, L., Židžiūnaitė, V. (2008). *Kokybinių tyrimų metodologija*. Klaipėda: S. Jokužio leidykla-spaustuvė.
- Clémence, A. (2003). L'analyse des principes organisateurs des représentations sociales. In S. Moscovici, F. Buschini (eds.). *Les méthodes des sciences humaines*. Paris: P.U.F., p. 393–410.
- Domo, J. (1981). *Identité culturelle et représentation sociale: culture du mil et culture de riz au Cameroun. Thèse de troisième cycle*. Université d'Aix-en-Provence.
- Flament, C., Guimelli, C., Abric, J. C. (2006). Effets de masquage dans l'expression d'une représentation sociale. *Les Cahiers Internationaux de Psychologie Sociale*, Vol. 69, p. 15–31.

- Flament, C., Rouquette, M. L. (2003). *Anatomie des idées ordinaires: comment étudier les représentations sociales*. Paris: Armand Colin.
- Girandola, F. (2000). Persuasion et résistance à la persuasion. In N. Roussiau (ed.). *Psychologie sociale*. Paris, p. 185–197.
- Guimelli, C. (1989). Pratiques nouvelles et transformation sans rupture d’une représentation sociale: la représentation de la chasse et de la nature. In J. L. Beauvois, R. V. Joule, J. M. Monteil (eds.). *Perspectives cognitives et conduites sociales*. Tome 2: *Représentations et processus socio-cognitifs*. Fribourg: DelVal.
- Hovland, C. I. (1994). *Crédibilité de la source et efficacité de la communication, dans Yserbyt (V.), Corneille (O.)*. La persuasion, Neuchâtel, Delachaux et Niestlé, p. 51–69.
- Jae, H., Delvichio, D. (2004). Decision making by elaboration likelihood model-analysis journal and model. *The Journal of Consumer Affaires*, Nr. 38 (2), p. 342–354.
- Jatkauskienė, B. (2014). Studijų socialinės reprezentacijos struktūra ir jos dinamika remiantis informacijos šaltinio patikimumu. *Andragogika. Mokslo darbai*, Nr. 1(5) p. 65–84. Klaipėda: KU I-kla.
- Jatkauskienė, B., Andriekienė, R. M. (2013). *Universiteto dėstytojų veiklos daugiavfunkcionalumas profesionalizacijos kontekste. Klaipėdos universiteto atvejis*. Monografija. Klaipėda: KU leidykla. ISBN 978-9955-18-722-6.
- Jodelet, D. (2006). Place de l’expérience vécue dans les processus de formation des représentations sociales. In V. Haas (2006a). *Les savoirs du quotidien: transmissions, appropriations, représentations*. Rennes: P.E.R., p. 235–255.
- Jodelet, D. (2003a). *Les représentations sociales*. 7-ième édition. Paris: PUF.
- Jodelet, D. (2003b). Représentations sociales: un domaine en expansion. In D. Jodelet (ed.). *Les représentations sociales*. Paris: PUF, p. 31–61.
- Moliner, P., Martos, A. (2006). Une redéfinition des fonctions du noyau des représentations sociales. *Journal International sur les Représentations Sociales (JIRSO)*, Vol. 2(1), p. 89–96. Prieiga internete: http://geirso.uqam.ca/jirso/Vol2_Aout05/89Moliner.pdf [žiūrėta 2017-10-29].
- Moliner, P., Rateau, P., Cohen-Scali, V. (2002). *Les représentations sociales. Pratique des études de terrain*. Rennes: P.U.R.
- Moliner, P. (1996). *Images et représentations sociales: de la théorie des représentations à l’étude des images sociales*. Grenoble: P.U.G.
- Moliner, P. (1988). *La représentation sociale comme grille de lecture: étude expérimentale de sa structure et aperçu sur ses processus de transformation*. Thèse de doctorat en Psychologie sociale publiée. Université d’Aix-Marseille 1 – Université de Provence, Aix-en-Provence.
- Moscovici, S. (2003). Des représentations collectives aux représentations sociales: éléments pour une histoire. In D. Jodelet (ed.). *Les représentations sociales*. Paris: P.U.F. (Première édition publiée en 1989), p. 79–103.
- Moscovici, S. (1984). The phenomenon of social representations. In R. M. Farr, S. Moscovici (eds.). *Social Representations*. Pais-Cambridge, M.S.H.: Cambridge University Press, p. 3–69.
- Mugny, G., Moliner, P., Flament, C. (1997). De la pertinence des processus d’influence sociale dans la dynamique des représentations sociales: une étude exploratoire. *Revue internationale de psychologie sociale*, Vol. 10(1), p. 31–50.
- Petty, R. E., Cacioppo, J. T. (1981). *Attitudes and persuasion: classic and contemporary approaches*. Dubuque: Brown.
- Petty, R. E., Haugtvedt, C. P., Heesacker, M., Cacioppo, Jh.t. (1995). *Message elaboration as a determinant of attitude strength: persistence and resistance of persuasion* (texte inédit). Columbus: Ohio State University.
- Rouquette, M. L. (ed.). (2009). *La pensée sociale. Perspectives fondamentales et recherches appliquées*. Toulouse: Érès.
- Roussiau, N., Bonardi, C. (2001). *Les représentations sociales. État des lieux et perspectives*. Sprimont: Mardaga.
- Šlėntėnienė, V., Tandzegolskienė, I. (2008). Universiteto dirbančio dėstytojo veiklos sritys ir jų charakteristikos. *Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos*, Nr. 16. Kaunas.
- Vergès, P., Bouriche, B. (2001). *L’analyse des données par les graphes de similitude*. Paris: Sciences Humaines. Prieiga internete: <http://www.scienceshumaines.com/textesInedits/Bouriche.pdf> [žiūrėta 2017 02 07].

THE STRUCTURE OF SOCIAL REPRESENTATION OF ACADEMIC STAFF ACTIVITIES AND ITS DYNAMICS: STUDENT VIEWS

Birutė Jatkauskienė, Elvyra Acienė, Modestas Nugaras

Summary

The article consists of the introduction and two parts, conclusions and references. Introduction emphasizes that social representations are a dynamic structure able to change and develop. This approach to social representations is not new, however, there is still a lack of research to analyze the dynamics of social representations today. No Lithuanian studies on the structure and dynamics of lecturers' social representations are found. It has implied the scientific problem: what constitutes central and peripheral elements of social representation of lecturers' activities, which determines the dynamics of the of structure representations? The subject of study – social representation of lecturers' activities in view of undergraduate programme students of Klaipėda University. The goal of study is to reveal the structure of social representation of lecturers' activities (central and peripheral elements of the system) and its dynamics. Thus, two main study questions are raised: What constitutes central and peripheral elements of social representation of lecturers' activities in view of survey participants (undergraduate programme students of Klaipėda University)? How does the variable of source credibility determine the structure of social representation and its dynamics in repeated survey? What does the dynamics of lecturer activities representational elements depend on?

The first part of the article provides a theoretical framework of social representations and the dynamics insight and research methodology, the second one – presentation and discussion of findings.

The qualitative study allows stating that the central system of social representation of lecturers' activities in view of undergraduate programme students of Klaipėda University consists of the following elements: "Lecturers give lectures"; "Lecturers convey scientific knowledge", as the two elements of the central system gained the most attention of informants, i.e., a total of their estimates was ≥ 50 percent. Peripheral system consists of several key elements: "A lecturer supervises students' term and graduation papers" and "A lecturer is engaged in research"; although their estimates were below ≥ 50 percent, they significantly exceeded estimates of other peripheral elements. This approach to lecturers' activities is quite narrow, which suggests that lecturers should resort to the persuasion paradigm in order to form a deeper approach to their activities, while encouraging students to more constructive communication and cooperation.

After conducting the repeated survey of members of four experimental groups and comparing findings of the two surveys with findings of a control group, dynamics of representation of lecturers' activities has been identified. It should be noted that during the repeated survey, a much more significant change in attitude of the experimental groups a) and c), since a higher dynamics of social representation elements was recorded. The conclusion is that the dynamics of lecturer activities representation elements depends on the reliability of an information source, enhanced with persuasion paradigm. Dynamics of lecturer activities representation was stronger where informants were provided with reliable sources of information. Hence, new information, enhanced with persuasion paradigm, may change the meaning of a central component, followed by changes in the study representation after a while.

During the repeated survey, there were also changes in the peripheral elements of the representation system upon providing informants with reliable sources of information. This is due to the fact that the peripheral system of social representations enables a person to adapt to changes in the daily environment and is closely related to social activities of individuals.

The latter finding might be relevant to university academic staff who seeks to change a rather narrow attitude of students toward lecturers, where this activities is deemed only as a delivery of lectures, conveying of knowledge, or supervision of students' final and terms papers. Thus, the findings of this study can be used to publicise lecturers' activities so as to better understand today's students, their role, attitude toward lecturers, and formation of positive attitudes towards studies and communication with lecturers.

A lecturer must be aware of initial representations of one or the other subject in view of a student so as to focus the latter's activities towards personal development, through making a positive impact on the positive change in representations, helping to understand lecturer-student relationships, and to change the formed negative or adverse communication attitudes into positive ones. This study, therefore, should have a continuation to analyse structures and dynamics of representations of other subjects that are relevant to students.

